

EFOP-3.4.3-16-2016-00014

Prof. Dr. Homoki-Nagy Mária

Magyar jogtörténet

Jelen tananyag a Szegedi Tudományegyetemen
készült az Európai Unió támogatásával.

Projekt azonosító: EFOP-3.4.3-16-2016-00014

1

Szegedi Tudományegyetem

Cím: 6720 Szeged, Dugonics tér 13.

www.u-szeged.hu

www.szechenyi2020.hu

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

Európai Unió
Európai Szociális
Alap

BEFECTETÉS A JÖVŐBE

A KURZUS ALAPADATAI

A tárgy jellege kollokviummal záródó előadás

Tagozat MAT-JN-17/EN

Tárgyfelelős tanszék SZTE Állam- és Jogtudományi Kar
Magyar Jogtörténeti Tanszék

Oktatók Prof. Dr. Homoki-Nagy Mária
egyetemi tanár

Elérhetőség 6721 Szeged, Bocskai u. 10-12. 2. emelet 44. szoba
Tel/Fax: (62) 544-412
E-mail: jogtort@juris.u-szeged.hu

Tantárgyi kreditpontok 5

Követelmények az adott tantárgy követelményei a tantárgy coospace színterén

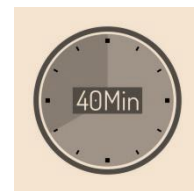
A TANANYAG ELSAJÁTÍTÁSÁHOZ JAVASOLT MÓDSZERTAN

1. Olvassa el a tantárgy alapadatait.
2. Ismerje meg a tantárgy követelményrendszerét.
3. Figyelmesen olvassa el az olvasóleckét.

Az olvasólecke feldolgozásához szükséges idő: kb. 35-40 perc

4. Tanulmányozza a kötelező tananyag vonatkozó részeit. A tananyag elsajátításához segítséget nyújt az ajánlott irodalom.
5. Válaszoljon az önellenőrző kérdésekre.
6. Amennyiben további segítségre van szüksége a tananyag megértéséhez, akkor jelezze a tantárgy oktatójának.

Büntetőjogtörténet V.

A magyar büntetőjogi kodifikáció története II.

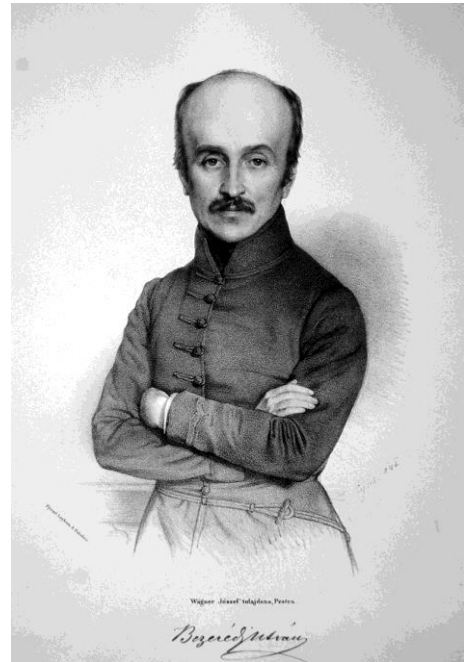
Az 1839/40. évi országgyűlés kifejezetten a büntetőjog kodifikálására felállított egy újabb bizottságot, melynek azt a feladatot adták, hogy a büntető anyagi jogot, a büntető eljárási jogot és a büntető végrehajtási jogot is szabályozza. Maga a bizottság így három albizottságra oszlott, az egyes tervezetek kidolgozására. Munkájukat 1841 novemberében kezdték el és meghatározták azokat az alapelveket, melyek alapját képezték az egyes tervezeteknek. A büntető anyagi jogi javaslat a „*büntettek és büntetések*” címet, viselte, míg a végrehajtási jogi tervezet a „*börtönrendtartás*” elnevezést kapta.

Az anyagi jogi javaslatot készítő bizottság tagjai között volt Deák Ferenc, Eötvös József, Klauzál Gábor, Bezerédj István, Lukács Móricz. Az egyik legfőbb szerepet a tervezet elkészítésében Deák Ferenc vállalta magára, ezért is nevezik az országgyűlés elé terjesztett javaslatot *Deák-javaslatának*. A tervezet 1842 végére elkészült, nyomtatásban is megjelent. Megküldték a vármegyéknek, ahol elkészültek azok a követutasítások, és az 1843-ban összehívott országgyűlés napirendjére tűzték a büntető anyagi jog javaslatát.

A bűnvádi perrendtartás tervezete és a börtönrendtartás tervezete is hasonlóképpen az anyagi jogihoz időben elkészült. Mindez lehetővé tette, hogy a három tervezetet egyszerre tűzzék az országgyűlés Karok és Rendek Táblájának napirendjére. A követek a javaslatok tárgyalásának kezdetén elfogadtak egy határozatot, amelyben rögzítették, hogy a büntetőjog egészének egységes szabályozása érdekében a három javaslatot egyszerre terjesztik fel az uralkodónak szentesítésre.

Az anyagi jogi javaslat a büntetési nemek között nem szabályozta a halálbüntetést. Magát a javaslatot a Karok és Rendek Táblája elfogadta, a Főrendi Tábla elsősorban a halálbüntetés „hiánya miatt” elutasította.

A bűnvádi perrendtartás tervezetét *Szalay László* készítette el, aki *szakbíróságok* feladatává tette volna a büntetőügyek megítélését. Ezt a tervezetet a kerületi

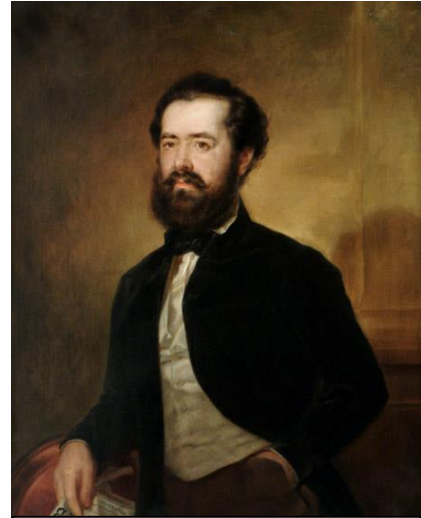

1. kép: Bezerédj István reformkori magyar politikus, aki részt vállalt az 1843. évi büntetőtörvényjavaslat elkészítésében

ülésein módosításra adták vissza. Ennek értelmében Szemere Bertalan - a 19. században Európában elfogadott elveknek megfelelően – *esküdtszéki rendszert* – laikus bíraskodást - dolgozott ki a büntető eljárásra. Ezt a változatot a Karok és Rendek Táblája elfogadta, viszont a Főrendi Tábla éppen az esküdtszék miatt, elutasította.

A börtönrendtartást szabályozó harmadik tervezetet az országgyűlés mindkét kamarája elfogadta.

Az országgyűlésen hozott döntés értelmében viszont magát a börtönrendtartásnak a javaslatát sem terjesztették fel szentesítésre az uralkodónak.

2. kép: Szemere Bertalan az első magyar esküdtszéki rendszer kidolgozója, amelyet az országgyűlés nem fogadott el

Az 1843. évi büntető anyagi jogi javaslat

Ez a tervezet a késő rendi társadalom és állam viszonyai között rendkívül haladó, a polgári társadalomnak megfelelő büntetőjogi elveket rögzített. Érvényesítette a két legfontosabb büntetőjogi alapelvet: a *nullum crimen sine lege* és a *nulla poena sine lege* elvét.

A **nullum crimen sine lege** elve azt jelenti, hogy csak az a cselekmény tekinthető bűncselekménynek, amelyet az elkövetése pillanatában törvény annak minősít.

A **nulla poena sine lege** elve azt jelenti, hogy csak olyan büntetést lehet kiszabni, melyet a bűncselekmény elkövetésekor törvény meghatároz.

„*Bármely cselekvés vagy mulasztás csak annyiban tekintethetik büntettnek és vonhatók büntetés alá, amennyiben az ellen büntetést rendel a jelen törvény.*” (1843. évi tervezet 1.§)

Maga az anyagi jogi tervezet szerkezetileg két részből áll, az első tárgyalta a mai értelemben vett *általános rész*be tartozó rendelkezéseket, a második rész: a *különös rész* pedig az egyes konkrét törvényi tényállásokat és az azokra kiszabható büntetéseket. A különös részben a bünteteket csoportosította:

- az emberek személyét és vagyonát sértő büntettekre: az emberölés esetei között rendelkezett a gyilkosságról, mint az előre kitervelt emberölés esetéről, az erős felindulásban elkövetett emberölésről, a magzatelhajtásról, a testi sértésről, a verekedésről és a párbajról. Külön fejezetben

szabályozta az erkölcs elleni bűntetteket, mint pl. az erőszakos nemi közösülést vagy a házasságtörést. A vagyon elleni bűncselekmények közül a lopást szabályozta legrészletesebben.

- a társadalmat és az államot sértő cselekményekre: hűtlenség, felségsértés.

Miután a tervezet nem tankönyvnek készült, ezért nem tartalmaz olyan szabályt, amely pontosan rögzítené a bűncselekmény definícióját, mégis, a tervezet egészének a szelleméből, rendelkezéseiből ez pontosan meghatározható.

Bűncselekmény az a cselekmény vagy mulasztás, amely tényálladáskörű, jogellenes és bűnös.

tényálladáskörű (mai szóhasználattal törvényi tényállás): a cselekmény a törvényben pontosan meghatározott bűncselekmény fogalomba ütközik.

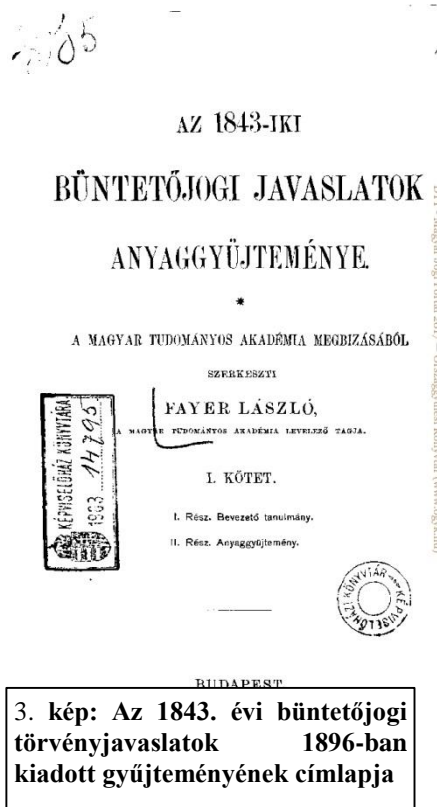
jogellenes: a fennálló jogrendet sérti;

bűnösség: a magánjogi vétkekesség fogalomnak megfelelően vagy szándékos, vagy gondatlan magatartást feltételez.

Szándékos a magatartás, ha az elkövető tudja és akarja cselekményének az eredményét.

Gondatlan – a törvény szóhasználata szerint: vétkes vigyázatlanság – állapítható meg, ha az elkövető a tőle elvárható körültekintést elmulasztva, követ el bűncselekményt.

Az 1843. évi büntetőjogi törvényjavaslatok az alábbi linken elérhetők:
<https://dt.oegy.hu/hu/component/k2/item/465-fayer-laszlo>

3. kép: Az 1843. évi büntetőjogi törvényjavaslatok 1896-ban kiadott gyűjteményének címlapja

„Ha valamely cselekvésből vagy valamely kötelesség elmulasztásából jogsértés származik, melyet a cselekvő vagy elmulasztó éppen nem szándékol, de köztapasztalásnál vagy különös tárgy ismereténél fogva előre láthatott és kikerülhetett volna, emiatt törvényszabta esetekben vétkes vigyázatlanság tekintetéből fog büntettetni.” (1843. évi tervezet 41.§)

Ezzel egy harmadik alapelv is megjelenik a büntetőjogi kodifikáció során: *nullum crimen sine poena* elv (nincs bűncselekmény bűnösség nélkül). Csak akkor lehet valakit büntetőjogilag felelősségre vonni, ha az általa elkövetett cselekményt vagy mulasztást törvény határozza meg, jogrendbe ütközik és megállapítható az elkövető bűnössége.

A tervezet a bűncselekménynek két változatát ismeri: büntett és a kihágás. Ezzel az ún. bichotom rendszert követte. Ez a felosztás a bűncselekmények társadalomra veszélyességét jelzik.

Mivel a rendi kor bírói gyakorlata nem használt bűncselekmény-fogalmakat, ezért a javaslat a büntettek között már csak az adott cselekményre kiszabható büntetések alapján tett különbséget.

A kihágások körébe utalt lényegében minden olyan cselekményt vagy mulasztást, amit a javaslat nem minősített büntettnek. Ehhez jó kiindulási alapot adott az 1840:9 .tc. a mezei rendőri törvény.

Büntetési nemek:

A tervezet következetesen érvényesítette a felvilágosodás és a liberalizmus eszmei rendszeréből következő *törvény előtti egyenlőség* elvét, a *speciális preventióra* helyezte a hangsúlyt. Az elkövető megjavítása volt a kitűzött cél. Ezért nem szabályozta a halálbüntetést, és eltörölte a testi fenyítést, a botbüntetést és a megszégyenítő büntetéseket is. Rendi különbségektől eltekintve, minden bűnelkövetőre azonos büntetést helyezett kilátásba.

Különbséget tett főbüntetés és mellékbüntetés között.

Főbüntetések:

1. *szabadságvesztés*: legáltalánosabb a határozott ideig tartó rabság büntetés volt, amelynek mértéke maximum 24 év lehetett.

Kivételesen, a hűtlenség és az emberölés minősített esetében – gyilkosság - tette lehetővé az életfogytig tartó rabságot.

Ezenkívül lehetősége volt a bíróságnak arra is, hogy kisebb súlyú bűncselekmények esetén egy évet meg nem haladó időtartamú fogságot szabjanak ki.

2. pénzbüntetés:

3. bírói dorgálás:

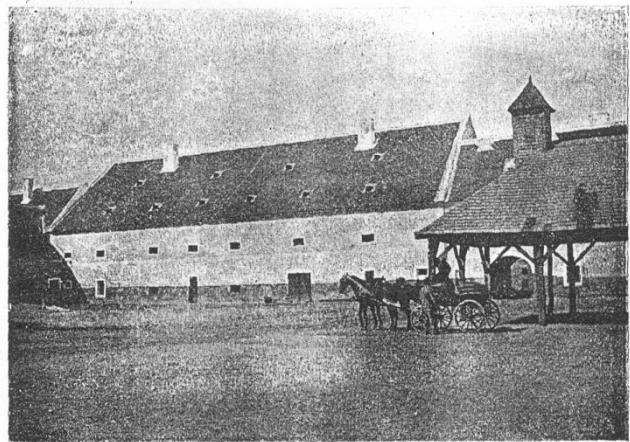
Mellékbüntetések: amelyeket mindig csak főbüntetéssel együtt – önállóan soha – lehetett kiszabni.

- közhivatalnak ítélet által kimondott elvesztése, pénzbírság

A kiszabható büntetéseknek csak a maximumát határozta meg, így a bírói mérlegelésnek szinte korlátlan lehetőséget adott. Még arra is lehetőséget adott a bíróságoknak, hogy rendkívüli enyhítő körülmények fennállása esetén enyhébb büntetési eszközt alkalmazzon, mint amit a törvénykönyv az adott meghatározott bűncselekményre meghatározott. Pl. rabság helyett fogságot ítélhetett meg. Itt jelent meg először az ún. *korrekcionalizáció* lehetősége.

A bűncselekmény stádiumai (megjelenési alakzatai):

- *befejezett bűncselekmény*: amikor az elkövető a törvényben meghatározott tényálladékokat teljes egészében megvalósítja.
- *kísérlet*: az elkövető a bűncselekményt szándékosan elkezdi, de nem fejezi be. Kísérlet esetén a megvalósított cselekmény, az ún. maradék bűncselekményért lehetett a büntetést kiszabni.
- *előkészületi cselekmény*: amely még nem minősül bűncselekmény megkezdésének. (Legtöbb bűncselekmény esetén ezt nem is lehet megállapítani, éppen ezért nem büntethető.)

3.
Az egykori szémpcezi fenyítőház udvarán levő emeletes épület.

4. kép: Az első országos jellegű fenyítőház Szémpczen (ma: Szénc), amely 1772-ben nyitotta meg kapuit.

Az elkövetők: a tettesség – részesség tana

- tettes = *bűnszerző*: egyrészt az tekinthető, aki elkövette a bűncselekményt (aki a törvényi tényállást megvalósította.) A javaslatban meghatározott büntetési tétel maximumát vele szemben lehetett kiszabni.
- *felbujtó*: aki a tettest a bűncselekmény véghezvitelére felbujtotta, azaz *aki a tettesben a bűncselekmény elkövetésének szándékát kialakította.*

Az 1843. évi javaslat a felbujtót azonos büntetéssel fenyegette, mint magát a tettest. Ez

„*Felbujtó az, aki valakit szóval vagy írásban, bérrel vagy jutalom ígéretével, erőszakkal vagy fenyegetéssel, a tőle függő egyénnek adott paranccsal világosan és egyenesen felszólít és rávesz.*”
(1843. évi javaslat 51.§)

rendkívül haladó volt. A felbujtó közvetlenül nem vesz részt a bűncselekmény végrehajtásában, de döntő szerepe van ebben.

- *bűnsegéd*: aki az elkövetőnek fizikai vagy pszichikai segítséget nyújt. Ezért különböztetünk fizikai bűnsegéd és pszichikai bűnsegéd között. A vele szemben kiszabható büntetés mindig kevesebb, mint a tettessel szemben kiszabható büntetés.

[A rendi korban pl. az orgazda – aki a tolvajnak úgy segített, hogy a lopott dolgot elrejtette – fizikai bűnsegédnek minősült. Később a kodifikáció során a jogalkotó önálló törvényi tényállást állapított meg és ezzel az orgazdai magatartás már nem bűnsegédként, hanem tettesként volt megítélendő.] (Ezt kiemelésnek gondolom.)

Modern felfogásra utal a javaslatnak az a rendelkezése is, hogy csak az elkövetés előtti és alatti bűnsegélyt ismeri. Az utólagos segítséget nem tekintette bűnsegélynek. Az utólagos segítséget, támogatást vagy feljelentési kötelezettség elmulasztásának, vagy orgazdaságnak minősítette.

„alperesek 1843. november 14^{kére} virradóra ör. Túri András és Eke Bálint nyájából 7 darab birkát eloroztak, s később az első rendű azok közül négynek a bőreit a fási malomba a 6^k rendűhöz vitte, ki azokat – mind amellet, hogy lopott vóltokat az oda vivő első rendűtől megértette – általvette...” (MNL Békés Megyei Levéltár Törvényszéki iratok 1715-1848, 1844/45. Bató Szilvia gyűjtése)

- *Bűnszövetség*: amikor többen bűncselekmények elkövetésére szövetkeznek.

A reformkorban súlyos problémát okozott a betyároknak, a bűnbandáknak a tevékenysége. Maga az 1843-as javaslat ezt igen súlyosan ítélte meg. Mentésítésre csak

„Midőn többen, valamely közösen célbavett büntettnak egymás segítségével leendő végbevételére, előre határozottan összeszövetkeznek.” - (1843. évi javaslat 60.§)

akkor volt lehetőség, ha valaki kilépett a szervezetből a bűncselekmény elkövetése előtt és feljelentette társait.

Beszámíthatóság kérdése és a büntethetőséget kizáró okok:

A bűnösség kérdéskörébe esik a *beszámíthatóságnak* a vizsgálata.

Minden büntetés alól mentesek:

- akik a 12. életévüket még nem töltötték be,
 - örültek, gyengeelméjűek,
 - jogos védelem keretei között,
 - végszükségben cselekvő: a közvetlen, másként el nem hárítható veszélyt úgy hárítja el valaki, hogy a cselekedete egyébként büntettnak minősülne.
- „Azok, kik a törvényszegést csak azért követték el, mert valamely életveszéllyel fenyegető szükségből, melybe büntetlenül kerültek magokat vagy ... hozzátartozóikat, egyébként kiszabadítani nem képesek.” (1843. évi javaslat 73.§ e pontja)
- a formailag súlyos testi sértést elkövető orvos, aki hivatása keretei között fejt ki tevékenységét;
 - kiskorúval, cselédekkel szemben alkalmazott fenyegető jog: amennyiben azzal nem követtek el becsületsértést, tetteleges becsületsértést és mértéke nem haladta meg a könnyű testi sértést;

- az elkövető a formailag jogellenes cselekményét kényszer vagy fenyegetés hatására követte el,
- részegség: a javaslat a nagyfokú részegséget enyhítő körülménynek tekintette abban az esetben, ha az elkövető szokásán kívül részegedett le és nem szándékosan italozott;

„Ha midőn a törvényszegést elkövette, oly igen részeg volt, hogy emiatt teljes eszmélettel nem bírt és szokásán kívül és csak szándéktalanul részegedett meg; mert ha a részegeskedés már egyébként is szokása vagy célzatosan és egyenesen azért élt szeszes italokkal, hogy magát a büntetetre még inkább felingerelje, a részegség a beszámítást enyhíteni nem fogja.” (1843. javaslat 83.§)

- tévedés: a javaslat csak a ténybeli tévedést minősítette beszámítást kizáró oknak. A büntetőtörvény nem tudása senkit sem mentesít a felelősség alól.

Visszaeső: Az elkövetők magatartásának megítélése során igen súlyos nehézséget jelentett a visszaesők kérdése. A javaslat külön fejezetben foglalkozott ezzel. A visszaesőkkel szemben kiszabható büntetés jóval súlyosabb volt, mint ha valaki először követett el büntetett. Kétszeres büntetést helyezett kilátásba azzal a megszorítással, hogy a 24 évi rabságot – mint a határozott idejű rabság maximális tételét – nem haladhatta meg.

Elévülés: maga a javaslat kétféle elévülést ismert.

- a közkeresettől való elévülés (a büntető perbevonásnak az elévülése);

20 év lett volna az elévülési idő, ha a kiszabható büntetés holtigtartó rabság. Ennél enyhébb büntetéssel súlytandó bűncselekmények esetében 10 év az elévülési idő.

Az elévülési idő kezdete befejezett bűncselekmények esetében maga a befejezés pillanata, kísérlet esetén a kísérlet során megvalósult utolsó cselekmény időpontja.

5. kép: Ferenc József, a magyar uralkodó a Csemegi-kódex elfogadásakor, uralkodóként kizárólagosan gyakorolhatta a kegyelmezési jogot

- a kiszabott büntetés kitöltésének az elévülése: ha legalább 2 év rabságra szól az ítélet, akkor az elévülés 15 év, két évnél enyhébb rabság vagy fogság esetén 5 év az elévülés. Elévülésre nem kerülhetett sor, ha életfogytig tartó rabságra szól a jogerős ítélet.

Az elévülési idő kezdete a jogerős ítélet kihirdetésének napja.

Kegyelmezési jog: mint királyi felségjog kizárólag az uralkodót illette meg. A javaslat az uralkodó kegyelmezési jogát szűk körben engedte volna érvényesülni: a pertörles joga nem illette meg, az uralkodó csak jogerős ítélettel szemben élhetett kegyelmezési jogával. Csak egyéni kegyelmezési jog illette meg, amnesztiára nem volt lehetősége. Az egyéni kegyelem is csak a büntető szankciókra terjedt ki. A sértett vagy a rokonai számára megítélt kártérítést a kegyelmezési jog nem érinthette.

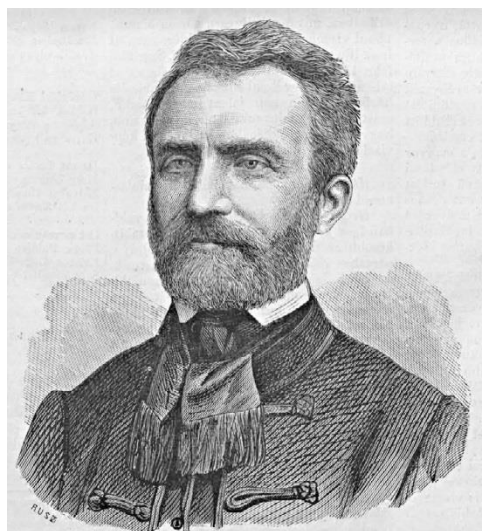
1848-ban nem került sor a büntetőjog kodifikálására. Egyedül a sajtóvétségekről szóló **1848:XVIII. tc.** rendelkezett egyes büntetőjogi normákról.

A neoabszolutizmus idején **1852**-ben az osztrák büntető törvényeket léptették hatályba, melynek rendelkezései a II. József és I. Ferenc büntető törvénykönyveinek szabályait vitte tovább.

Ezt az **Országbírói Értekezlet 1861**-ben hatályon kívül helyezte és visszaállította a régi büntetőnormákat azzal a kivétellel, hogy testi büntetést eltörölte, társadalmi helyzetre tekintet nélkül mindenkire egyenlő büntetés kiszabását rendelte, fenntartotta a büntett és a kihágás közti különbségtételt.

A pesti egyetem tanára, **Pauler Tivadar** 1864-ben elkészített egy tankönyvet *Büntetőjogtan* címmel. Ez a munka azonban túlmutatott egy tankönyvön, figyelembe vette nemcsak az 1843-as javaslatban szereplő büntető dogmatikai megoldásokat, de a német – osztrák kodifikáció eredményeit is. Így alkalmassá vált arra, hogy a büntető törvénykönyv elkészítéséig a bírói gyakorlatban alkalmazásra kerüljön.

A kiegyezést követően Horváth Boldizsár igazságügyi miniszter *Csemegi Károlyt* bízta meg a büntető törvénykönyv tervezetének elkészítésével. A tervezetet az országgyűlés elfogadta és az uralkodó is szentesítette. Ez lett a 1878:V. tc., melyet szerzőjéről Csemegi - kódexnek szokás

6. kép: Pauler Tivadar, a büntetőjogtan című tankönyv írója

nevezni. Ugyancsak Csemegi Károly készítette el a kihágásokról szóló 1879:XL. tc. A két törvényt együtt 1880-ban léptették hatályba és hatályban is maradt bizonyos módosításokkal 1961-ig, az új büntetőtörvénykönyv elkészítéséig.

ÖNELLENŐRZŐ KÉRDÉSEK

1. Határozza meg a bűncselekmény fogalmának egyes elemeit!
2. Ki a tettes és ki a felbújtó?
3. Miért szabályozták a bűncselekmény megjelenési alakzatait?
4. Melyek voltak a beszámítást kizáró okok?

KÖTELEZŐ TANANYAG

- az előadásokon elhangzottak
- Mezey Barna: Magyar jogtörténet. Budapest, Osiris, 2007. 318-329. pp.

<https://www.szaktars.hu/osiris/view/mezey-barna-szerk-magyar-jogtortenet-osiris-tankonyvek-2007/?pg=0&layout=s>

EFOP-3.4.3-16-2016-00014

SZÉCHENYI 2020

Jelen tananyag a Szegedi Tudományegyetemen készült az Európai Unió támogatásával.
Projekt azonosító: EFOP-3.4.3-16-2016-00014

